

Posudek na dizertační práci

Etika sexuálního chování: Mimesis etiky sexu v evropské beletrii

Vypracoval: Mgr. Jan Koumar

Autor si zvolil velice ambiciózní, ale zároveň velice poutavé téma: zmapovat „etiku sexuálního chování“ v dějinách evropské literatury od antiky po literaturu poválečnou (jde samozřejmě o vybraná díla, nikoli o ucelený přehled). Ocenit je v první řadě třeba odvalu, s jakou se do takto náročného – a už podle názvu očividně auerbachovsky inspirovaného – projektu pustil, a také ochotu seznámit se s rozsáhlým korpusem literárních děl včetně opusů tak náročných, jakými jsou Homérovy eposy, *Legenda Aurea*, *Božská komedie*, Shakespearova dramata a nespočet dalších.

Samotnému rozboru uvedených textů předchází jakýsi metodologický úvod, kde se rozebírají především samotné pojmy etiky a sexuality (ale také pojem kánonu), a zároveň po ústřední části následuje poměrně rozsáhlá závěrečná partie, ve které se autor snaží ze svých analýz vyvodit obecnější závěry a dospět k jakési klasifikaci. Práce je psána čtivě, srozumitelně a bez zbytečné snahy o efekt (k drobným nesnázím ohledně stylistiky se dostanu níže).

Rád bych tedy předeslal, že navzdory tomu, že níže budou následovat jisté výhrady, si předložené práce velice vážím: představuje pozoruhodný pokus o jakýsi „globální“ pohled na dějiny literatury, což je v době, kdy v literární teorii – ale i jinde – převládají spíše mikroanalýzy, jistě velmi záslužné.

Jisté nedostatky nicméně v práci najdeme. Skoro všechny mají, zdá se mi, jedinou příčinu, a tou je právě zmiňovaná ambicióznost celého projektu. To, že autor nemá Auerbachovu nezměrnou erudici a schopnost subtilních analýz, mu snadno odpustíme (kdo z nás je má?). Faktem nicméně zůstává, že si zvolil díla skutečně kanonická, což znamená, že o každém z nich již existuje bezpočet sekundárních studií (a to včetně těch, které se týkají sexuality). Seznámit se alespoň se základní sekundární literaturou ke všem analyzovaným autorům je nadlidský úkol a samozřejmě opět nelze mít autorovi za zlé, že tak neučinil (čímž nechci říct, že necituje žádnou sekundární literaturu, ale není toho mnoho). Nezbyvá mu tedy, než uvedené autory číst a interpretovat jaksi sám, což je nakonec v pořádku. Připadá mi nicméně, že rozborů jednotlivých děl i obecnější pasáže o dějinách literatury – alespoň u těch autorů, které si troufám posoudit – jsou dosti školské, nepřekvapivé a někdy dokonce vysloveně prostinké. To platí například o velmi schematické pasáži o romantismu na str. 207 – 208, mám-li jmenovat jen jednu za všechny, anebo o převratné větě na str. 241: „V literatuře realismus i naturalismus symbolizuje (Sic! Proč „symbolizuje“?) zájem o nejvěrnější vystižení skutečnosti se všemi jejími odpudivými vlastnostmi“ (takové věty se snad mohou vyskytnout v učebnici pro základní školy, ale ne v dizertační práci).

Rozmáchlost celého záměru vede k tomu, že autor je někdy nucen hovořit o věcech, které docela prostě nezná (anebo je zná velmi povrchně): dokladem je například to, že na str. 242 je špatně uveden titul Balzakovy románu (*Otec Goiro* místo *Otec Goriot*), a to hned třikrát, takže nemůže jít o překlep. Někdy to vede i k výrokům, které jsou ne snad sporné nebo problematické, ale vysloveně mylné: „(...) díla markýze de Sade (...) jsou sice vrcholně sexuální (Sic! Pozor na vyjadřování), avšak spíše jako zvrhlá pornografie a hledat v nich etiku nedává příliš smysl“ (str. 59). Něco takového může říci jen někdo, kdo žádnou Sadovu knihu nikdy nedržel v ruce. Existuje-li spisovatel „sexuální etiky“ par excellence, je to právě Sade; autor se zřejmě nechal zmýlit informacemi z doslechu, anebo „lidovou“ četbou Sada jako autora pornografií, kteroužto představu všichni serióznější interpreti už vyvracejí dobrých sto let. Anebo: „Zola požadoval pozorování hrdiny ve stylu přírodních věd, roli vědecké aparatury přitom hrálo

jeho vědomí“ (str. 258). Pročpak tedy Zola studoval genetiku a podobné věci, když roli „vědecké aparatury“ hrálo jeho vědomí? Některé kategorické výroky působí poněkud nesympaticky: „(...) z hlediska romantickou literaturou popsané etiky sexuality je rozhodně nejzajímavější dílo (...) Nathaniela Hawthorna“ (str. 236; zvýraznil J. F.). Při vší úctě k autorovi si troufám tvrdit, že romantickou literaturu neovládá tak bezpečně, aby si mohl uvedený výrok dovolit. Stejně tak na str. 281: „Mnohem zajímavěji a explicitněji než Joyce vyjádřil svou filosofii erotiky a sexu (...) D. H. Lawrence“ (str. 281). Explicitněji možná ano, ale o tom, jestli zajímavěji, by si specialisté na Joyce jistě mysleli své. Sice kategorický, ale dosti sporný výrok na téže straně: „(...) žena (u Joyce) je tělesně i duševně trpná“. To by autor musel dokázat – přinejmenším závěrečný monolog Molly Bloomové takovou tezi činí dosti problematickou. Mám nicméně opět podezření, že autor *Odyssea* prostě nečetl – nemám mu to za zlé, to jistě ne, ale proč o něm tedy píše? Str. 209, když je řeč o Lewisově *Mnichovi*: „Ambrosiovým společníkem v uspokojování jeho pudů je očekávatelně (proč očekávatelně?) sám ďábel (to mimochodem není jisté), jeho pohlavní pudy jsou proto (???) incestní a jeho etika vrcholně pokrytecká“. V *Nebezpečných známostech* se údajně „ukazuje morálka předrevoluční Francie: na povrchu cudná a pokud se sama nezkaží (...) se sexem nemající nic společného, jelikož tak chce mrav“ (str. 207) – jak autor probůh přišel na to, že takto lze charakterizovat „morálku předrevoluční Francie“? Fanoušci *Angeliky*, mezi něž se autor posudku sám ochotně počítá, si to jistě myslet mohou, ale je takové povšechné tvrzení přípustné ve vědecké práci? Joyceově *Odysseovi* a Lawrenceově *Milenci lady Chatterleyové* je údajně společné to, že „se oběma dostalo psychoanalytického výkladu“ (str. 282) – psychoanalytického výkladu se dostalo snad všem významnějším dílům světové literatury.

Někdy máme dojem, že autor si s interpretovaným textem neví rady (anebo neví, jaký závěr vyvodit) – o tom svědčí například kumulace adjektiva „zajímavý“ na str. 201 (jde o Diderotovu *Jeptišku*): „Bez zajímavosti není ani lesbická abatýše (...)“; „v neposlední řadě je také zajímavé, že Zuzana celou situaci lesbické lásky popisuje muži“; „je ještě zajímavější zamyslet se (...)“ atd. Zajímavé to jistě je, ale co s tím? Dost prapodivně působí také autorova záliba v drbech: Flaubertův „pohlavní život byl divoký“ (str. 248); Maupassant je „syfilitik a ctitel Schopenhauerovy filosofie“ (str. 265; toto spojení mimochodem působí dosti dadaisticky); Lawrence byl impotentní (str. 282) atd. Co je nám po tom? Někdy se setkáváme s banalitami a klišé: „Z hlediska etiky sexu je významný způsob, jakým je sex vůbec prezentován“ (str. 283; no aby ne); *Nebezpečné známosti* vynikají „individualizovanou psychologií postav“ atd.

Obecněji: dosti problematický se mi jeví fakt, že autor nebere v potaz způsob, jakým se sexualita v té které době kódovala a vyjadřovala. Vede to k dosti komickým formulacím typu „postavám *Aeneidy* by tak bylo možné přisoudit marxisticko-feministický přístup“ (str. 346) apod.

Bezezbytku respektuji, že výběr analyzovaných děl je subjektivní; jinak to ani nejde. V takovém případě ovšem *nemůžeme a nesmíme* pronášet obecné formulace typu „středověk se sex snaží limitovat“ (str. 361). Středověk je tisíc let trvající období západních dějin: jak je možné o něm pronést takovýto povšechný soud? A co středověká karnevalová kultura – dá se o ní říci, že se sex snaží limitovat?

Definice uvedené v úvodní partii jsou často schematické a povrchní – například dvě stránky věnované marxisticko-feministickému přístupu (str. 47-48), o němž toho autor opět podle všeho ví pramálo. Vysloveně nepodařená je „velmi stručná historie filosofie sexuality“ (str. 12-16). Tato historie, jak ji autor předvádí, není „velmi stručná“: není totiž vůbec žádná. Tento přehled sestává ze zcela namátkou vybraných autorů, přičemž každému z nich je věnován banální odstavec, často uvedený novinářskou větou typu „jen o málo méně sex zavrhoval sv. Tomáš Akvinský“; „o nic lepší není ani Kantova osvícenská vize sexuality“ apod. Tato část v práci vůbec figurovat neměla, neboť by neprošla ani v bakalářce.

Souhrnem řečeno: při bližším pohledu najdeme v předložené dizertaci mnoho problematických tvrzení, soudů i celých pasáží (předcházet jen zlomek z nich). Jak jsem ale už uvedl výše, není to důvod, proč ji šmahem odsoudit celou. Některé výklady jsou vcelku bystré a podařené (namátkou uvedu kapitolu o *Milenci lady Chatterleyové*) a autorova vůle prokousat se takto rozsáhlým korpusem často náročných a těžko stravitelných literárních textů zaslouží velký respekt.

Z tohoto důvodu práci **doporučuji** k obhajobě, ovšem se všemi výše uvedenými výhradami.

Praha, 23.3.2020

Josef Fulka